

تأملی بر پیشینه، بنگاههای اقتصادی کوچک و متوسط در ایران

در کشور ما تعریف واحد و یکسانی برای بنگاههای اقتصادی کوچک و متوسط که در زمینه‌های مختلف فعالیت می‌کنند وجود ندارد. البته در بعضی کشورهای دیگر هم وضع به همین منوال است و معیار و ضابطه دقیقی برای این کار تعیین نشده است. از زمان تأسیس صنایع کوچک در کشور ما که چند ماهی پیش نمی‌گذرد واحدهای زیر ۲۵ نفر را کوچک و بالای ۵۰ نفر را متوسط تلقی کردند. ناگفته نماند که این تقسیم‌بندی در حوزه وزارت صنایع و معادن صورت گرفته است.

براساس آخرین سرشماری انجام شده در ایران در سال ۱۳۷۳، تعداد کل کارگاههایی که به فعالیت اقتصادی اشتغال داشته‌اند بالغ بر ۲۱۴۶۲۰ واحد بوده است که در بخشهای مختلف خدمات، صنعت و معدن، کشاورزی، ساختمان، حمل و نقل، تأمین آب، برق، گاز و سایر رشته‌ها مشغول به کار بوده‌اند. به موجب همین آمار، بیشتر این واحدها در زمینه عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری به میزان ۱۱۵۰۰۰۰ واحد (۵۳/۶ درصد)، صنعت و ساخت به میزان ۴۰۳۱۳۸ واحد (۱۸/۸ درصد)، خدمات عمومی به میزان ۱۹۵۰۰۰ واحد (۹/۱ درصد) و بالاخره آموزش به میزان ۱۰۶۰۰۰ واحد (۴/۹ درصد) بوده است. بازدهی اقتصادی کارگاههای کوچک و متوسط در مقایسه با واحدهای صنعتی بزرگ در قالب بهره‌وری هزینه شاغلین، بهره‌وری نیروی کار و نسبت ارزش ستاده به داده، نسبت ارزش افزوده به هزینه‌های واسطه‌ای و نسبت حقوق و دستمزد سالیانه به تعداد شاغلین تحت عنوان شاخصهای بهره‌وری کارگاههای صنعتی - کشاورزی در سال ۱۳۷۳ تبیین شده است.

اگرچه چند سال از سرشماری عمومی سال ۱۳۷۳ و قدمت این آمار می‌گذرد و در این مدت تغییراتی در اوضاع و احوال اقتصادی کشور بوجود آمده لکن، در مجموع مبین تصویر کلی و نکاتی است که در اینجا به بعضی از آنها اشاره

می‌کنیم:

- تعداد ۲۰۵۷۱۳۶ واحد از کارگاههای اقتصادی کشور، دارای جمعیت شاغل زیر ۱۰ نفر (۹۵/۸ درصد) و ۸۹۰۶۲ واحد دارای جمعیت شاغل بالای ده نفر هستند (۴/۲ درصد). به عبارت دیگر،

گزارش اجلاس مطالعاتی
کمک به شرکتهای
کوچک و متوسط
به منظور رشد و جهانی شدن

○ مؤسسه صفائی

امروزه شرکتهای کوچک و متوسط که اصطلاحاً به آنها SMES می‌گویند در کانون توجه محافل صنعتی و اقتصادی جهان قرار گرفته‌اند، تا آنجا که صاحبانظران و کارشناسان اقتصادی به این بنگاهها لقب (موتور توسعه) داده‌اند

واسطه‌ای وضعیت متفاوت است. بهره‌وری نیروی کار در واحدهای زیر پنج نفر ۱۲/۵۸ و در کارگاههای بالای ۵۰ نفر ۱۹/۹ است که به میزان قابل توجهی افزایش نشان می‌دهد. نسبت ارزش افزوده به هزینه‌های واسطه‌ای نیز در کارگاههای کوچک زیر ۵ نفر ۷۲ درصد و در واحدهای بالای ۵۰ نفر ۷۹ درصد می‌باشد که بیشتر شده است. - به طور کلی ملاحظه می‌شود که واحدهای بزرگ صنعتی به نسبت برخوردار از سرمایه‌گذاری بیشتر، تجهیزات بهتر، تسهیلات مالی و اعتباری و سایر امکانات در مقایسه با واحدهای کوچک صنعتی به طور عمده به روش سنتی به تولید کالا می‌پردازند و فاقد آن امکانات هستند، از شاخصهای بهره‌وری برتری برخوردار نیستند. دلایل این امر را می‌توان در عواملی همچون شیوه‌های مدیریت، هزینه تمام شده بالا و فقدان انگیزه کافی جستجو کرد.

- پیام مهم دیگری که از این کند و کاو حاصل می‌شود آن است که سرمایه‌گذاری در رشد و توسعه صنایع کوچک، در نهایت می‌تواند به بازدهی و بهره‌وری مطلوب‌ترین منجر گردد و اگر این شرکتها در فضای رقابتی قرار گیرند و به ابزار و امکانات لازم برای این کار مجهز شوند، می‌توانند گردونه اقتصاد را به حرکت درآورند. شاید یکی از دلایلی که صاحبانظران و مشاوران برجسته محافلی همچون سازمان بهره‌وری آسیایی (A PO) اینقدر بر توسعه صنایع کوچک و متوسط (SMES) تأکید می‌کنند و نقش آنها را در توسعه اقتصادی با اهمیت می‌شمارند.

سراغاز

امروزه شرکتهای کوچک و متوسط که اصطلاحاً به آنها SMES می‌گویند در کانون توجه محافل صنعتی و اقتصادی جهان قرار گرفته‌اند، تا آنجا که صاحبانظران و کارشناسان اقتصادی به این بنگاهها لقب (موتور توسعه) داده‌اند و بر این عقیده‌اند که بدون حضور فعال و مؤثر این شرکتها، توسعه اقتصادی سامان نگرفته و راه به جایی نمی‌برد. دلایل این امر را می‌توان در نکات زیر جستجو کرد: - تعداد بسیار زیاد این واحدها و نقشی که در جریان اقتصاد دارند.

- اندازه کوچک، انعطاف بالا و قیمت تمام شده پایین آنها.

- قابلیت اتصال شرکتهای بزرگ به عنوان تأمین کننده بخشی از مایحتاج آنها.

- نقش مؤثر آنها در ایجاد اشتغال و نیز تکمیل حلقه‌های مفقود در بخشهای مختلف.

نظر به اهمیت روزافزون بنگاههای اقتصادی کوچک و متوسط، همه ساله برنامه‌های ویژه‌ای در سراسر جهان برای بررسی راههای توسعه و رشد آنها و نیز چگونگی ایفای نقش آنها در اقتصاد، از سوی محافل علمی و دستگاههای ذی‌ربط برگزار می‌گردد. در همین راستا، سازمان بهره‌وری و استاندارد سنگاپور (PSB) که یکی از مهمترین و معتبرترین مراکز آسیا در جهت توسعه حرکت بهره‌وری است، اقدام

اکثریت بنگاههای اقتصادی کشور، جزء صنایع کوچک محسوب می‌شوند.

- غالب این کارگاههای کوچک که در حکم سلولهای اقتصادی کشورند، هنوز به شیوه بومی و سنتی به تولید کالا و خدمات می‌پردازند و با توجه به ناتوانی اقتصادی و اندازه کوچک خود قادر به بهره‌گیری مناسب از پیشرفتهای و امکاناتی که به تولید بیشتر و بهره‌وری بالاتر منجر می‌شود نیستند. از این رو نمی‌توانند نقش مؤثر و درخور توجهی در رشد و شکوفائی اقتصاد ملی ایفا نمایند. همچنین از توان رقابتی و حضور در بازارهای جهانی نیز برخوردار نیستند.

- شاخصهای بهره‌وری کارگاههای صنعتی کشور در سال ۱۳۷۳ گویای آن است که کارگاههای اقتصادی زیر ۵ نفر کشور، در قبال هر یک ریال حقوق و دستمزد پرداختنی، ۵/۸ ریال ارزش افزوده ایجاد کرده‌اند و این روند با افزایش تعداد شاغلین کاهش یافته و به مرز ۳/۴۴ برای واحدهای بالای ۵۰ نفر رسیده است (نسبت ارزش افزوده به هزینه شاغلین).

- نسبت ارزش ستاده به ارزش داده که همان تعریف عمومی بهره‌وری است در کارگاههای زیر ۵ نفر برابر با ۱/۵۵ بوده که با افزایش تعداد شاغلین سیر نزولی طی کرده و به عدد ۱/۴۶ برای واحدهای بالای ۵۰ نفر رسیده است. این شاخص علاوه بر این که وضعیت عمومی بهره‌وری کارگاههای اقتصادی را در چارچوب نسبت ستاده نشان می‌دهد، مبین کاهش تدریجی آن در شرکتهای بزرگتر می‌باشد.

- نسبت حقوق و دستمزد پرداختنی سالیانه در کارگاههای زیر ۵ نفر برابر با ۲/۱۸، در کارگاههای بین ۶-۹ نفر ۲/۵۷، در کارگاههای بین ۱۰-۴۹ نفر ۳/۰۱ و در کارگاههای بالای ۵۰ نفر ۵/۷۹ می‌باشد. این مطلب نشان‌دهنده آن است که حقوق و دستمزد کارکنان واحدهای بالای ۵۰ نفر، بیش از دو برابر حقوق و دستمزد کارگاههای بین ۶-۱۰ نفر است.

- در مورد دو شاخص دیگر یعنی بهره‌وری نیروی کار (نسبت افزوده به تعداد کارکنان) و نسبت ارزش افزوده به هزینه‌های

Dr. Steven. Hunng-chi wu

دبیر کل اداره صنایع کوچک و متوسط وزارت اقتصاد و دارائی
تایوان

Dr. Supriya Sitbikong

مدیر بخش سیاستگذاری صنعتی وزارت صنایع تایلند

برنامه و ممتوای املاس

برنامه سخنرانیها و مطالب ارائه شده در اجلاس به قرار زیر بود:
روز اول:

خیرمقدم و افتتاح

SMES، در مقابل چالشها و تنگناها

شرکتهای کوچک و متوسط آسیایی: در جستجوی انطباق و
هماهنگی

تبدیل دورنما به واقعیت: جایگاه جهانی شرکتهای کوچک و
متوسط در قرن بیست و یکم

معرفی یک شرکت (۱)

بررسی موردی

معرفی وضعیت و برنامه‌های اختصاص کشور

روز دوم:

توسعه شرکتهای کوچک و متوسط: تجربه ژاپن

معرفی یک شرکت (۲)

بررسی موردی

معرفی یک شرکت (۳):

تأمین منابع برای رشد و توسعه مبادلات در کره جنوبی

بررسی موردی شرکت

Kriston food & Beverage

استراتژی‌های موفق برای رشد صنایع کوچک و متوسط: تجربه
هندوستان

معرفی یک شرکت (۴)

بررسی موردی

معرفی وضعیت و برنامه‌های کشورها (۲)

روز سوم:

سمپوزیوم (حیات شرکتهای)

چشم‌انداز صنایع کوچک در قرن ۲۱

نگاهی به فضای رقابتی تجارت در آسیا

توسعه و نوآوری صنایع کوچک و متوسط: تجربه ایرلند

تعیین سنگاپور به عنوان قطب تجارت الکترونیک مطمئن

بررسی چگونگی و هماهنگی و همبستگی بین SME ها.

نقش بازار آزاد کشورهای (آسه آن) در توسعه شرکتهای

سخنرانی رئیس سازمان بهره‌وری و استاندارد سنگاپور

ویدئو کنفرانس همزمان بین اعضای اجلاس و وزیر صنایع و

تجارت سنگاپور، و وزاری صنایع کشورهای ژاپن، آلمان و آمریکا

به برگزاری اجلاسی مطالعاتی با نام کمک به شرکتهای کوچک و
متوسط در جهت رشد و جهانی شدن با حضور شماری از اساتید و
صاحب‌نظران به این مقوله و با همکاری سازمان بهره‌وری آسیایی
(APO) نمود.

در این اجلاس ۱۶ کشور شرکت داشتند و طی آن به بررسی و
تبادل نظر پیرامون راههای غلبه بر مشکلات و موانع بنگاههای
اقتصادی کوچک و متوسط در رشد و جهانی شدن پرداختند، گزارش
حاضر مروری بر محتویات این اجلاس می‌باشد. رسالت سازمان
بهره‌وری و استاندارد سنگاپور، برگزارکننده این اجلاس، افزایش
بهره‌وری تا میزانی است که رقابت‌پذیری و رشد اقتصادی این کشور
را تا نیل به یک کیفیت زندگی برتر برای، همه مردم توسعه دهد. این
سازمان، در راستای تحقق این رسالت، دو هدف مهم را دنبال می‌کند:
توسعه صنایع در مقیاس جهانی و ایجاد یک محیط مناسب و جذاب
برای رشد بهره‌وری و نوآوری. در این راستا، کانون توجه این سازمان
به سه نقطه معطوف شده است:

۱- بنگاههای اقتصادی کوچک و متوسط (SMES)

۲- بهره‌وری و نوآوری

۳- استاندارد کردن

بدین ترتیب، شاید یکی از علل یا علت اصلی انتخاب سنگاپور به
عنوان مجری و برگزارکننده به اجلاس آن باشد که توسعه صنایع
کوچک و متوسط در متن و کانون توجه این کشور قرار گرفته است.

کلیات

کد اجلاس: SMES-ST2-01

موضوع: کمک به شرکتهای کوچک و متوسط برای رشد و جهانی
شدن

مدت: ۲۷-۲۵ جولای ۲۰۰۱ برابر با ۵-۳ مرداد ۱۳۸۰

برگزار کننده: سازمان بهره‌وری و استاندارد سنگاپور با همکاری
و حمایت سازمان بهره‌وری آسیایی

محل برگزاری: کشور سنگاپور

کشورهای شرکت‌کننده: جمهوری اسلامی ایران، جمهوری چین،
جمهوری کره، هندوستان، سنگاپور، مالزی، اندونزی، پاکستان،
تایلند، فیلیپین، سریلانکا، بنگلادش، ویتنام، فی جی، مغولستان، نپال.

سخنرانان مدعو:

S.A.khader قائم‌مقام سازمان بهره‌وری هندوستان
Koji suigie مدیر اجرایی سازمان صنایع کوچک و

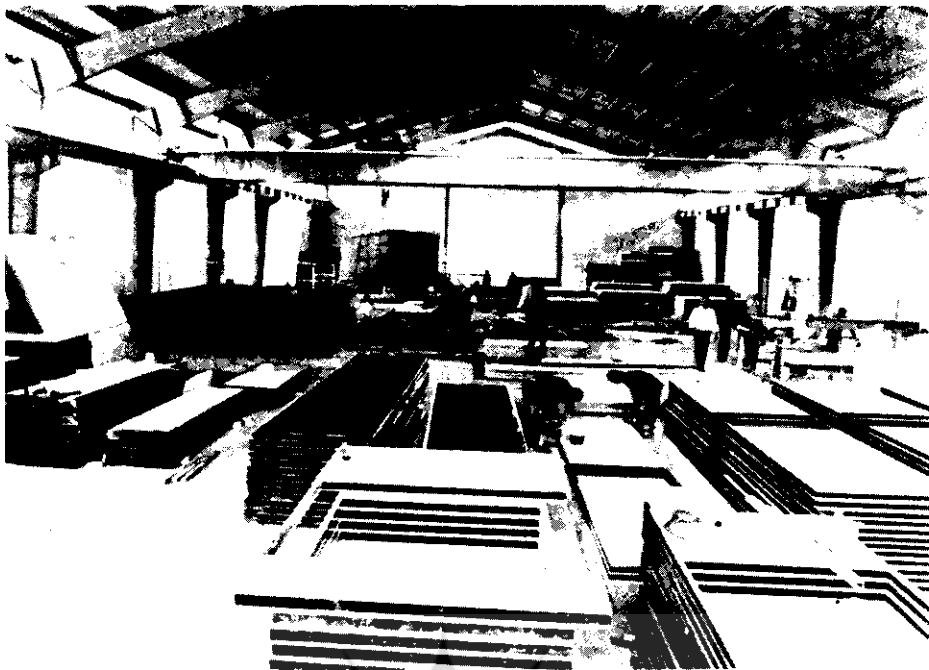
متوسط ژاپن

Dr.moon-kyum kim

استاد دانشگاه مدیریت کارآفرینی کره جنوبی

Prof. Tan wee Liang

استاد کارآفرینی مؤسسه برنامه‌ریزی سنگاپور

درخصوص مسائل روز پیش روی صنعت در جهان امروز. مراسم پایانی و اعطاء گواهینامه‌های تخصصی شرکت در اجلاس.

نگاه اجمالی

اجلاس صبح روز چهارشنبه سوم مرداد ماه ۱۳۸۰ هجری شمسی برابر با ۲۵ جولای ۲۰۰۱ میلادی با خوشامد‌های آهاکمنگ، مدیر روابط عمومی سازمان بهره‌وری و استاندارد سنگاپور و با شرکت تمامی اعضای آغاز گردید. ایشان ضمن خیرمقدم به شرکت‌کنندگان به اهداف اصلی اجلاس اشاره کرد و ضمن معرفی (سازمان بهره‌وری و استاندارد سنگاپور) و نیز اسانید و شخصیت‌های علمی برجسته شرکت‌کننده در اجلاس از کشورهای ژاپن، کره جنوبی، هندوستان، سنگاپور، تایوان و تایلند از تمامی شرکت‌کنندگان برای افزودن به محتوا و غنای هرچه بیشتر اجلاس با توجه به برنامه‌های فشرده و فرصت محدود آن، درخواست یاری کرد. سپس اجلاس به طور رسمی مطابق برنامه پیش‌بینی شده به کار خود ادامه داد.

اجلاس هر روز ساعت ۹ صبح در محل پیش‌بینی شده واقع در سازمان بهره‌وری استاندارد سنگاپور که بیش از نیم ساعت با محل اقامت مدعوین فاصله داشت شروع می‌شد و تا ساعت ۱۸ ادامه می‌یافت. محل برگزاری، سالن کنفرانس و امکانات بکار گرفته شده از شرایط مطلوبی برخوردار بود و برگزارکنندگان نهایت سعی و تلاش خود را در حسن اجرای آن تا واپسین لحظات پایانی بکار بردند.

شرکت‌کنندگان در اجلاس چهره‌های شاخص و برگزیده‌ای از

مدیران ارشد و دست‌اندرکاران شرکتهای کوچک و متوسط SMES کشورها بودند که کاملاً با مسائل مرتبط با صنایع کوچک و متوسط خود آشنا بودند و در خلال اجلاس با پرسشها و پاسخهای تخصصی خود بر رونق آن افزودند. اطلاعات نسبتاً خوبی بین تمامی اعضای شرکت‌کننده مبادله گردید.

حجم مطالب، تعداد کشورها، حساس بودن موضوع و بررسی تجربه‌های کشورهای دیگر، با مدت زمان اجلاس تطابق نداشت و به نظر می‌رسد که در صورت اجرای مجدد این اجلاس در سالهای دیگر، باید تناسب بیشتری بین حجم و محتوای مطالب و زمان برگزاری آن برقرار نمود.

نظر به اینکه موضوع این اجلاس، کمک به شرکتهای کوچک و متوسط در جهت رشد و جهانی شدن بود و از طرفی شرکتهای کوچک و متوسط در نقاط مختلف جهان با مسائل و دشواریهای متعددی روبرو هستند که خواه ناخواه بحث آنها به میان می‌آید، مسئولین اجلاس تلاش زیادی به عمل می‌آوردند تا ضمن گوش دادن به مطالب مطروحه و آشنایی با تنگناهای SMES ها در کشورهای مختلف، جهت‌گیری بحث‌ها را به سمت (جهانی شدن) سوق دهند و از بحثهای حاشیه‌ای پرهیز کنند.

در خلال اجلاس، چند برنامه تحت عناوین (معرفی یک شرکت) و نیز (بررسی موردی) گنج‌انیده شده بود که در آن مدیران شرکتهای منتخب از کشورهای مختلف شرکت داشتند و به گزارش اجمالی مؤسسه خود و چگونگی رشد و توسعه آنها می‌پرداختند. همچنین بخشی از برنامه به معرفی وضعیت برنامه‌های هریک از کشورهای

نظر به اهمیت روزافزون بنگاههای اقتصادی کوچک و متوسط، همه ساله برنامه‌های ویژه‌ای در سراسر جهان برای بررسی راههای توسعه و رشد آنها و نیز چگونگی ایفای نقش آنها در اقتصاد، از سوی محافل علمی و دستگاههای ذی‌ربط برگزار می‌گردد.

شرکت‌کننده تحت عنوان (Country paper presentation) اختصاص یافته بود که طی آن نمایندگان هریک از کشورهای شرکت‌کننده مطالب مختصر و مفیدی را در مورد کشور خود در راستای موضوع اجلاس ابراز نمودند.

فرازهایی از مطالب ارائه شده در اجلاس

- تقریباً بدون استثناء، سهم بنگاههای کوچک و متوسط در تولید و اشتغال کشورهای جهان رو به افزایش است و این روند رو به رشد در آینده نیز ادامه دارد.

- تا حد زیاد، رقابت‌پذیری بنگاههای اقتصادی بزرگ تابع واحدهای کوچک و متوسط است که قطعات آنها را تولید می‌کنند. بیش از نیمی از فروش بنگاههای عظیمی همچون جنرال موتور و تویوتا تابع قطعاتی است که از واحدهای تولیدی کوچک دریافت می‌کنند.

- در ایالات متحده آمریکا ۸۰ درصد واحدهای اشتغال‌زا در اندازه‌های زیر ۱۰۰ نفر قرار دارند. در ژاپن ۷۸ درصد نیروهای شاغل در تولید، در واحدهای کوچک و متوسط فعالیت می‌کنند.

- ۹۲ درصد بنگاههای اقتصادی سنگاپور از نوع کوچک و متوسط هستند که مجموعاً ۵۱ درصد نیروی کار و ۳۴ درصد کل ارزش افزوده این کشور را تأمین می‌کنند.

- در سال ۱۹۹۳ واحدهای زیر ۱۰۰ نفر کره جنوبی حدود ۵۰ درصد کل اشتغال و ۳۳ درصد ارزش افزوده اقتصادی این کشور را در دست داشته‌اند.

- در تایوان واحدهای زیر ۱۰۰ نفر ۶۱ درصد از سهم اشتغال و ۴۹ درصد از سهم تولیدات صادراتی را به خود اختصاص داده‌اند.

- موفقیت کلی کشورهای ژاپن، هنگ کنگ، جمهوری کره، سنگاپور و جمهوری چین به رغم ناملامیاتی که طی سالهای گذشته به خود دیده‌اند مرهون رشد مبتنی بر توسعه صادرات و متکی بر صنایع کوچک و متوسط این کشورها بوده است.

ارزیابی اجلاس

ارزیابی این اجلاس از نظر محتوا، هماهنگی، زمان و محل برگزاری به شرح زیر است:

۱- از نظر محتوا و سطح علمی

اجلاس از نظر محتوای مطالب، تنوع و تناوب آنها و سطح علمی شرکت‌کنندگان در سطح بالایی قرار داشت. ترکیب افراد از کشورهای مختلف، تجربیات پیشین کشورها، تکنیکهای کنونی و برنامه‌های آینده از جمله نکات جالب و مورد توجه آن بود.

از حیث نحوه برگزاری و ارائه مطالب (به شکل سخنرانی، بررسی موردی، کارگروهی) نیز می‌توان آن را در حد مطلوبی قلمداد کرد. اجلاس در جهت تحقق هدف خود یعنی تبیین جایگاه و اهمیت

شرکتهای کوچک و متوسط و نیز چگونگی رشد و توسعه آنها با محدودیت جهانی شدن تا حدودی موفق بود. اجلاس بویژه در راستای اشاعه این مفاهیم نقش مؤثری داشت:

جایگاه سنگاپور در تجارت بین‌الملل و چگونگی ایفای نقش جدید آن به عنوان قطب تجارت الکترونیک و تجربیات کشورهای توسعه یافته (مانند ژاپن) در توسعه SME ها به بحث جهانی شدن وضعیت کنونی شرکتهای کوچک و متوسط کشورهای آسیایی.

تجربیات کشورهای در حال توسعه و بررسی موانع SME ها در راستای رشد و جهانی شدن اهمیت تجارت الکترونیک در عصر حاضر.

۲- از نظر نظم و هماهنگی:

اجلاس از حیث نظم، هماهنگی، رفتار مناسب و اطلاع‌رسانی از وضع قابل قبولی برخوردار بود و طبق برنامه پیش‌بینی شده به کار خود ادامه داد.

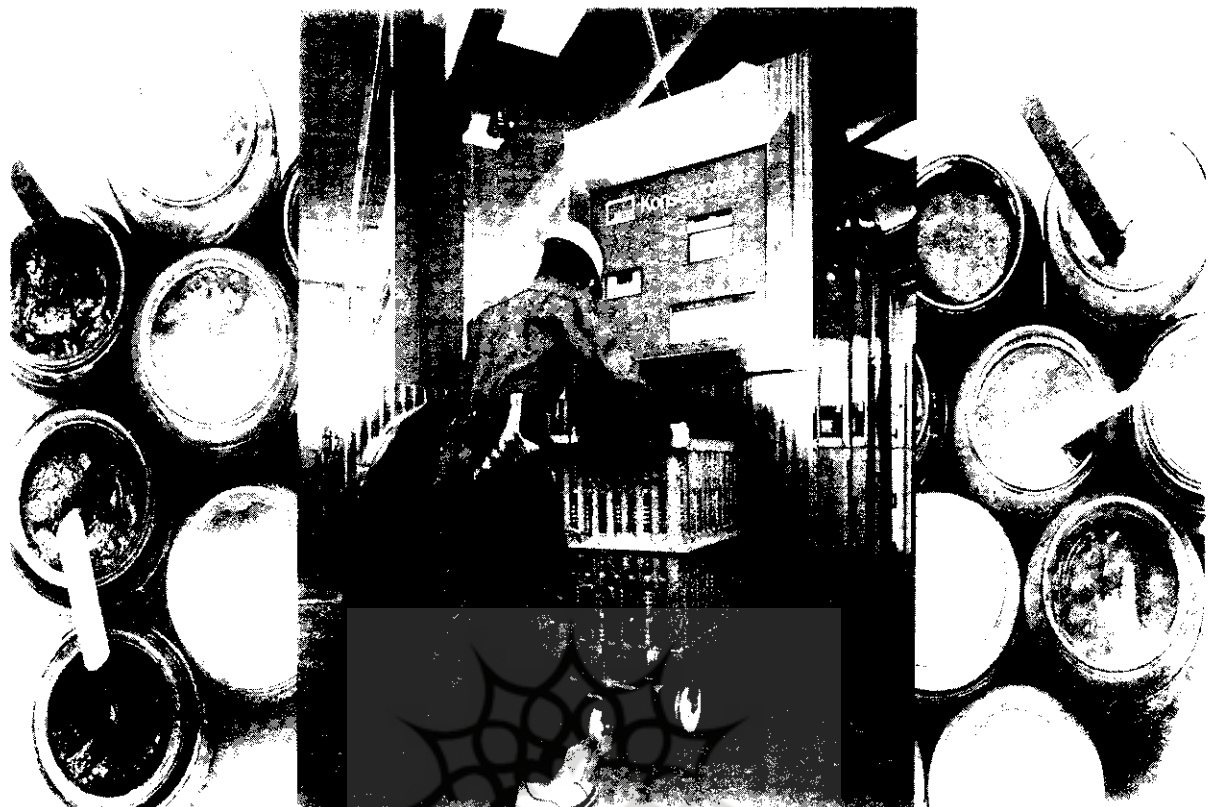
۳- زمان و محل برگزاری:

محل برگزاری این اجلاس از نظر کشور میزبان - به رغم دوری راه و مشکلات دیگر - با توجه به جایگاه ویژه‌ای که سنگاپور در آن قرار دارد، مناسب بود و موقعیت جغرافیایی محل اجلاس نیز خوب انتخاب شده بود.

زمان برگزاری اجلاس از نظر آب و هوایی (مرداد ماه) چندان مطلوب به نظر نمی‌رسد (رطوبت، گرما) و مدت برگزاری نیز با توجه به حجم مطالب و نیاز شرکت‌کنندگان به گفتگو تبادل نظر کافی نبود.

نتیجه‌گیری

شرکتهای کوچک و متوسط (SMES) بخش عظیمی از سلولهای اقتصادی هر کشور را تشکیل می‌دهند و از اهمیت به سزایی در بازار تجارت جهانی برخوردارند، طوری که آنها را (موتور توسعه) کشورهای لقب دادند. این شرکتها به دلیل کوچک بودن، قیمت تمام شده پایین، انعطاف‌پذیری و قدرت مقاومت در برابر تغییرات، بیشتر مورد توجه هستند محیط واقعی و رقابت بازار امروز این

دنیای جدید و شگفت‌انگیز نهاده‌اند.

پیشنهادهات

۱- با توجه به اهمیتی که شرکتهای کوچک و متوسط (SMES)

در بیشرد توسعه کشور می‌توانند داشته باشند، پیشنهاد می‌شود که لیست مطالعات انجام شده یا طرحهای در دست اجرا در این راستا به وزارتخانه‌ها و سازمانهای ذی‌ربط (مانند وزارت تعاون، وزارت صنایع و معادن، سازمان صنایع کوچک) جهت بهره‌برداری ارسال گردد.

۲- بین مسئولین و شرکت‌کنندگان این قبیل اجلاسها (قبل و بعد) نوعی هماهنگی و اطلاع‌رسانی بوجود آید تا یافته‌ها و دانسته‌ها به فراموشی سپرده نشود تا افراد علاقه‌مند بتوانند اطلاعات و دانش خود را به روز کنند.

۳- با توجه به اینکه بخش قابل توجهی از وقت و انرژی شرکت‌کنندگان با توجه به مسئولیتها و مشاغل گوناگونی که دارند مصروف هماهنگی برای شرکت در این دوره‌ها می‌شود و اغلب خسته و فرسوده از کار تحقیق و مطالعاتی خود جهت شرکت در دوره باز می‌مانند، پیشنهاد می‌شود سازمان بهره‌وری ملی ایران راسا مقدمات اعزام پذیرفته‌شدگان را فراهم نموده تسهیلات لازم را برای کار فراهم کند.

شرکتها، همان بازار جهانی است و این شرکتها باید به این بازار بیاندیشند. در غیر اینصورت در مسیر رشد و توسعه فرار نخواهند گرفت.

دولتها با مکانیسمها و روشهای مختلفی می‌توانند به حمایت از شرکتهای کوچک و متوسط برخیزند.

دولتها می‌بایست رشد و توسعه شرکتهای کوچک و متوسط را در متن برنامه‌های اصلی خود بگنجانند و با وضع قوانین و مقررات متناسب، راه را به روی این شرکتها بکشایند.

تجارت الکترونیک (E-commers) با شتاب فزاینده‌ای رو به گسترش است. این روزها در کنار بسیاری از بازارهای جهانی، یک بازار الکترونیک داغ نیز وجود دارد که بسیاری در آن به مبادله می‌پردازند و مایحتاج خود را تأمین می‌کنند. این روزها شما حتی می‌توانید در بعضی جاها غذای الکترونیکی گرم سفارش دهید (E-food) و برای جشنها و شادیهای خود، خدمات الکترونیکی دریافت کنید. دیگر نمی‌شود به این موضوع بی‌اعتنا بود. اکنون هنگام آن رسیده که شرکتهای کوچک و متوسط و دولتهای حامی آنها، راههای ناهموازی تجارت الکترونیک را هموار سازند و در این مسیر نیز به کاوش و نوآوری بپردازند. بازار الکترونیک، دیگر یک بازار کاملاً جدی است و کسانی که به این مهم پی برده‌اند، پا در